

ironický podtext. Dostojevskij ve svých dílech polemizuje s Gercenem o základech mravnosti, o národních vlastnostech ruského lidu, o historii, estetických koncepcích, a také o vztahu k socialismu.

Poslední kapitola je věnovaná Saltykovovi, který, jak bylo již uvedeno výše, se s Gercenem osobně nikdy nesetkal. Přesto jsou již v jeho prvním díle, plném odporu k nevolnictví, zřetelné shodné rysy s gercenovskou satirickou publicistikou, které autorka ve své knize dokládá četnými ukázkami z děl obou literátů. Později však Saltykov více a více navazuje na gogolevskou tradici, v jeho satíře se začíná uplatňovat princip „sjednocení nesjednotitelného“, zatímco u Gercena je tendence opačná – uplatňuje princip „kontrastu“. Tvorba obou autorů se inspirovala humanistickými a demokratickými koncepcemi socialismu, jejich znázorňování v díle Saltykova nepřímě navazovalo na intelektuální prózu Gercenovu. Jejich satirický realismus odhaloval rozpory v politice a ideologii současnosti.

V závěru své knihy autorka shrnuje význam Gercena a jeho kritické práce nejen pro ruskou realitu, ale i pro její vnímání v kontextu Evropy. Jeho hlavním cílem bylo předkládat světu ruskou literaturu jako kompaktní a rozvíjející se celek. Podle autorky se dílo Gercena stalo důležitým mezníkem na cestě od osvícenské „literatury ideí“ k realistické „intelektuální próze“ 20. století.

Kniha je podrobnou a vyčerpávající studií na dané téma. Je podložena hlubokým studiem dostupných sekundárních pramenů a svým vědeckým pojetím aspiruje na zařazení k hodnotným zdrojům informací nejen o osobnosti, díle a působení samotného Gercena, ale i o ostatních v knize zmiňovaných literátech. Je věrným obrazem kulturního a literárního života dané doby.

Daniela Zemková

Srpska avangarda u periodici. Zbornik radova. Vyd. Matica srpska, odelj. za književnost i jezik a Institut za književnost i umetnost. Série Istorija srpske književne periode. Beograd 1996, 518 s.

Obsah publikace tvoří tentokrát referáty z mezinárodní vědecké konference uspořádané v Bělehradě od 17. do 18. listopadu 1994. Předneseno bylo celkem 42 příspěvků. Lili Laškova ze Sofie referovala o překladech bulharské avantgardní poezie do srbocharvátštiny, Olena Dzjuba z Kyjeva o recepci srbské avantgardní poezie v ukrajinských periodikách dvacátých a třicátých let, L. Kirova ze Sofie o antitradicionalismu periodik v Bulharsku a Srbsku v období modernismu, F. Zdravec z Lublaně o ohlasech srbské avantgardy ve slovinské publicistice (1920-1938), A. Permezziani z Udine o aspektech mašinistického mýtu v některých časopisech srbsko-charvátské a italské avantgardy (Zenit, Cronache d'Attualita, Roma futurista, Noi.), K. Yamasaki o futurismu a japonské poezii, N. Zlydněva z Moskvy El' Lisickij jako zrcadlo Zenitismu.

Soubor studií je uveden úvahou M. **Raduloviće** (Bělehrad) vymezující kategorii modernismu a avantgardy v intencích současné srbské literární historiografie. „Pod filozoficko estetickým a historiozofickým pojmem modernismu nerozumí se pouze jedna epocha nebo stylistická formace v jednotlivých uměních, nýbrž také i vnitřní stav a tvůrčí směřování lidského ducha ve 20. století. Modernismus je jinými slovy také existenciální stav člověka v určité historicko-epochální situaci i specifický prožitek rytmu a smyslu existence i jeden jasně formulovaný umělecký obraz světa.“ Dál ovšem pojem moderna rozšiřuje na pojem modernost jako pohyblivou historicko-vývojovou kategorii. Moderna je „stylistická formace, která není chronologicky pevně ohraničena, jejíž genezi je možno situovat do minulých epoch a vývoj sledovat v současnosti a předpokládat v budoucnosti, ...pojem modernosti (modernitet) evokoval by existenciální situaci tvůrčího ducha v našem věku, nakonec pojem moderno by mohl označovat určitý civilizační model.“ Toto pojetí modernosti stupňuje Radulović dál v intencích axiologických a jako literárně historickou kategorii zcela uvolňuje. „Modernost (modernitet) je v kultuře 20. století považován za nejvyšší stav ducha, nejvyšší kulturní hodnotu a základní znak tvůrčích forem budovaných v této době. Pojmem moderno, modernost je jinými slovy pojmenována vládnoucí kultura a duchovní hodnota v našem věku podobně, jako např. v 18. stol. byla tato hodnota označována pojmem klasičnost. či v 19. století pojmy romantično, romantismus a realistično, realismus.“ Z toho vyvozuje, že modernost nelze ztotožňovat s avantgardou, „neboť avantgarda je estetický a ideový extrémismus a tím už je postavena proti modernismu, avantgarda je destrukce a negace modernismu.“

Snaha uvést do vztahu modernismus, avantgardu a expresionismus (vládnoucí směr dvacátých let – pozn. M. Č.) je problém i jiných historiků srbské literatury. Referát J. **Pejiće** má název *Modernismus, avantgarda, expresionismus* (dvacátá léta dvacátého století v srbské literatuře). Avantgarda je v něm považována za krajně heterogenní pojem, protože uniká každé přesnější definici. Modernismus a avantgardu nelze ztotožňovat. Expresionismus je nejširší směr trvajícím v rozmezí 1910-1930 a tedy jako periodizační termín poukazuje na jednotnost srbské avantgardní literatury. (Taktó řešil periodizační název Jovan Deretić ve své *Historii srbské literatury* z r. 1983 – pozn. M. Č.)

V bloku příspěvků zaneřfených k ujasňování pojmů, termínů, obsahů a teoretických kategorií pokračuje Gojko **Tešić** („*Případ Laza Kostić*“ v *avantgardním kontextu*), Slobodanka **Pekovićová** (*Literatura deziluze – tvorba nepoznatelné skutečnosti: moderna – avantgarda*), Vesna **Matovićová** (*Poslové avantgardy v srbských periodikách v předvečer první světové války*), Branka **Jovanovićová** (*Srbská literární avantgarda a antievropské diskursy*), Bojan **Jović** (*Problémy primitivismu v srbských literárních periodikách období avantgardy*). Ostatní referáty se zabývají avantgardními časopisy, skupinami či specifickým postavením jednotlivých osobností, jako např. Alexandar **Jovanović** (*ALPHA – bělehradská literární společnost*), Tanja **Popovićová** (*Almanach Branka Radičevića jako manifest neoromantismu*), Radovan **Vučković** (*Mezi tradicí a avantgardou; časopisy V. Gligoriće ve vztahu k avantgardě*). Specifikující poznatky plynou z nového úhlu pohledu na vnitřní dynamiku avantgardních směrů jak

jsou obsaženy v polemikách Gligorićových časopisů 20. let: *Nova svetlost* (1920-23), *Raskrsnica* (1923-25), *Savremeni pregled* (1926-27). Specialista na expresionismus Vučković považuje za metodologicky aplikovatelný sociologický přístup k problematice avantgardy, který sonduje avantgardní proudy, obecný stav a nálady v daném období. Parafrazuje Bürgerovou tezi o dvovalentnosti avantgardy (P. Bürger. *Theorie der Avantgarde*, 1974), kdy souběžně s vypjatou negací předchozího konceptu estetismu se setrvalo v hranicích konvenčních postupů a tradičních literárních norem. (srov. 125)

Profily jednotlivých časopisů sleduje např. Sveta Lukić (*Estetika, ideologie a politika v časopise Nova literatura*), Slobodan Ž. Marković (*Avantgardismus a časopis Misao za doby redaktora Ranka Mladenovice*) apod. Další blok tvoří komparativní referáty o kontaktech a souvislostech srbské avantgardy s cizími literaturami (německou, italskou, francouzskou, španělskou, bulharskou, ukrajinskou, japonskou, maďarskou, ruskou), jak bylo uvedeno i na začátku této zprávy. Doplněk tvoří příspěvky o hudebních a výtvarných dílech, fotografií a filmu. Orientaci umožňují rejstříky – jmenný a periodik.

Milada Černá

Aktuálně o krásnu

Gadamer H.-G.: *Aktualita krásneho. Umenie ako hra, symbol a slavnosť*. Archa, Bratislava 1995, 100 s.

Proklamovaná otevřenost uměleckých artefaktů postmoderny má očividné zastání u skeptiků postfilozofie, kteří s oblibou tvrdí, že „bytí světa se projevuje právě jen svou nesrozumitelností“ (Derrida). Ve svých důsledcích dovedených do krajnosti jako posvěcená teze o preferenci nevíry před možností věřit je i nezavěšenému dovoleno kdykoli prohlásit: Všechno je jinak. „Můžeme ještě vůbec mluvit s poctivým svědomím o pravdě a poznání,“ ptá se Hans Georg Gadamer a pokračuje: „Nejsou to všechno jen podmíněné poznatky a... předpoklady vůle k moci, pomocníci našich zájmů, kterým vědomě či nevědomě podřizujeme svá přesvědčení?“

H. G. Gadamer, zastánce filozofické hermeneutiky, klade především důraz na „splývání horizontů“, což v jeho terminologii znamená ...“aby se horizont mého pochopení, tedy předpoklad mé doby a mého vědění překřížily s horizontem, z něhož pochází věc, které chci porozumět...“. Za aplikaci této metody do umělecké sféry může být pokládán Gadamerův spis *Aktualita krásneho*. Autor veden poctivou snahou doložit potřebu umění v současnosti opírá své reflexe především o empirii a myšlení. Výchozím bodem jsou mu prostředky filozofické estetiky od Platóna, vymezil pojmu krásné umění se odehrává v historických souvislostech z minulosti přes současnost do budoucna. Návrat k prvotním lidským zkušenostem s uměním evokuje neodbytnou otázku, co je antropologickým základem našeho uměleckého zážitku.